

FRI-2G.407-1-HEF-01

THE TEMPORARY RUSSIAN GOVERNMENT IN THE MEMORIES OF EVGENIYE UTIN ¹⁴

Assoc. Prof. Emil Indzhov, PhD

Department of Social and Economic Sciences,

Technical University of Gabrovo

Tel.:

E-mail: indzhov@abv.bg

***Abstract:** The article presents an analysis of the opinion of Russian military correspondent E. Utin about the initial work of the Temporary Russian Government. The report takes into account its position as regards the Russian foreign and domestic policy as well as the element of the subjective memory. Emphasis was put on the opinion of E. Utin who opposed the introduction of civilian rule during the war. His critical position on the Russian administration's staff policy is related to attracting unprepared civil cases. The reasons for the initially poorly coordinated actions of civilian administration are stated. There is a place of E. Utin's position on the Russian attitude towards the Bulgarian population and the use of force methods against him in the establishment of public order.*

***Keywords:** government, administration, civil rule.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Руско-турската война от 1877-1878 г. е резултатът от политическите борби на българския народ през епохата на Възраждането. След потушаването на Априлското въстание и предизвикания международен отзвук, Великите сили предприемат редица мерки за мирното разрешаване на Източния въпрос. Техният неуспех и общественият натиск принуждават Руската империя да обяви на 12 април 1877 г. поредната война на султана. Въпреки тясноимперските цели на монархията тя довежда до премахването на османската феодална деспотична система в българските земи и до възстановяването на унищожената преди пет века държавна структура. По този начин се създава възможност за изграждане на българско държавно устройство с необходимите за това държавни органи и администрация.

По време на подготовката за Руско-турската война сред руските официални среди се води сериозен дебат относно гражданското устройство на освободените български територии. Някои считат, че гражданското управление трябва да се организира след приключването на военните действия, а други се обявяват за две управления – временно руско военно управление, след което да се премине към установяване на българско управление, създадено от самите българи. Великият княз Н. Николаевич, А. Непокойчицки и военното командване защитават позицията, че е необходимо установяването само на военно управление, тъй като гражданската власт ще ограничи правомощията на военните. Преди започването на военните действия в руските управляващи среди надделява мнението, че Руската империя не трябва да се задоволява само с временно поддържане на реда в отвоюваните територии, но е длъжна да положи началото на възстановяването на българската държавност. По този начин се очаква, че България ще установи тесни отношения с освободителката и това ще спомогне за утвърждаване влиянието на северната империя на Балканите. За целта е предложено от княз В. А. Черкасски да се създаде отделна канцелария, начело със "завеждащ гражданските дела при Главнокомандващия руската армия." Александър II приема предложението и на 15 ноември 1876 г. утвърждава създаването на гражданската канцелария. За неин началник е назначен княз В. А. Черкасски. (Manolova, M., 2003)

---

¹⁴ Докладът е представен на научна сесия на 26 октомври 2018 с оригинално заглавие на български език: Временното руско правителство в спомените на Евгений Утин

ИЗЛОЖЕНИЕ

Практическата работа на гражданската канцелария по възстановяването на българската държавно-административна система започва след успешното преминаване на руските войски на 27 юни при Свищов. Един от големите критици на нейната дейност, през първите месеци на войната, е руският юрист, журналист и военен кореспондент Евгений Утин. Той е известен със своите либерални възгледи и опозиционна настроеност спрямо официален Санкт Петербург. През 1873 г. руската цензура забранява неговата книга "Франция в 1871 г. Политически ескизи" "заради твърде враждебно отношение към монархическото начало."

Евгений Утин счита, че Руската империя не е подготвена, за да окаже прогресивно влияние при изграждането на българската държавна власт. Нейното ниво на вътрешно развитие не ѝ позволява да се справи с вътрешните си проблеми, което преекспонира желанието да наложи своята визия за гражданското устройство на освободените българи. "България да бъде освободена от съсипващия я физически и нравствено турски гнет и да ѝ се даде пълна свобода да организира свой държавен живот съобразно нейните желаниа и интерес – такава изглеждаше да е привлекателната, благородна и за всички изгодна роля на Русия. За да останем в рамките на тази роля, очевидно не биваше да пренасяме на българска почва нашата чужда за България администрация. Мнителността, това исторически насадено ни усещане, водеше до тревожен въпрос: с въвеждането на руско гражданско управление не се ли крие замисъл на мястото на турската система в България да бъде въведен режим, формиран от векове в обществения живот на Русия." – отбелязва Е. Утин. (Utin, E., 2017) Да дадеш нова възможност на един народ за политическо развитие не означава да му натрапваш своя обществен ред, а да му предоставиш условия сам да уреди своята съдба, според своите разбирания. Руската намеса, според Е. Утин трябва да се изчерпи с военната намеса и освобождаването на българските земи. В историческото развитие на балканските държави, той вижда примери, като Румъния и Сърбия, при които народът сам организира своя вътрешен ред, без чужда намеса. Като развива тези свои идеи, руският военен кореспондент все пак отчита слабата подготвеност в държавното градоустройство на българите и възможността от настъпване на анархия при преминаване от турската власт в български ръце. (Utin, E., 2017)

Според мнението на Е. Утин, към въвеждането на гражданското управление се престъпва без сериозна предварителна подготовка, което дава своето отражение в практически план. Назначената от княз В. Черкасски комисия за изучаването на България не разполага с нужното време за работа и нейните анализи са повърхностни и не се отличават с особено качество. Тя е командирована от Кишинев в Букурещ на 30 април, а дейността ѝ започва на 3 май 1877 г. Първите материали, които публикува са от 21 май. Като пресмята времето за отпечатване, Е. Утин заключава, че комисията не работи по същество повече от 2-3 дни. "Дори не се погрижихме да проучим в какво положение е народът, заради когото ще воюваме, какви са порядките в тази страна, как тя се управлява, с какви средства разполага – като че ли България е някъде далеч... Можете ли да си представите по-голямо лекомислие, което и от тази страна разобличава пълната ни неподготвеност в началото на войната – критикува той". (Utin, E., 2017)

Е. Утин посочва, че неговите представи за дейността на Гражданската канцелария са напълно неясни. Той не може да осмисли идеята за възстановяването на гражданската власт в условия на военни действия. Изключително голямо е неговото недоумение, че състава на администрацията на бъдещото гражданско управление е комплектуван изцяло от средите на руските офицери. Поради липса на кадрови ресурс, княз Черкасски се обръща с молба до гвардейските полкове, за да изпратят офицери, които да заемат постове на окръжен началник, вицегубернатор и губернатор. Те са напълно неподготвени в административната работа, не познават България и нравите на българското население. Този факт смущава, но за руската държавна практика от това време, той е естествено състояние. "Това, което е подходящо за нас, което успешно работи в Русия, е точно толкова подходящо и за България... Пребройте много ли са лицата, които с чест заемат постове на губернатори, а нямат висше образование. Много ли са хората, които бяха подготвени за такава работа от предишните си дейности?... Служил човекът през целия си живот в гвардията, след това получава висок

административен пост и виж – след няколко месеца той така е свикнал с новата си работа, та ще помислиш, че с нищо друго не се е занимавал." (Utin, E., 2017)

Е. Утин прави разлика между личните и професионалните качества на офицерите, призовани за работа в гражданската канцелария. Той счита, че повечето от тях се отличават с благосърдечност и добри намерения, но нямат никаква подготовка за възложената им работа. "Аз съм като в непроходима гора – казва един началник на окръг – понятие нямам какво да върша, а пък е очевидно, че имам много задължения и единствената ми утеха е, че не само аз съм в такова положение. Всички се лутаме в мрака, не знаем защо сме тук, какво имаме право да вършим и какво не". (Utin, E., 2017) При тези факти възниква въпроса, защо тези офицери приемат тези длъжности, след като са съвършено неподготвени за тях. Изтъкнатата причина не е материалното възнаграждение. Повечето от офицерите приемат предложенията, заради името и авторитета на княз В. Черкаски. В предварителните разговори е обещано, че ще получат точни инструкции, по които да работят. "Трябва да кажа, че повечето хора, дошли в България, гледаха на заеманите места като на проба и мнозина скоро се убедиха, че опитът е неуспешен. Почти всички се оплакваха, че е трябвало да работят с божия помощ, не получили никакви сериозни, смислени инструкции, а когато получавали, те били невъзможни за изпълнение... Онези, които трябвало да ги обучат в новата им работа, също не знаели какво трябва да вършат. В резултат, днес се дава някакво указание, утре то се отменя, днес казват – постъпете така, утре – точно наопаки". (Utin, E., 2017)

Първоначалната липса на координация и дори хаос в дейността на ръководството на гражданската канцелария много отчетливо се забелязва при някои назначения на губернатори, вицегубернатори и началници на окръзи. Стига се до определени абсурди, когато се извършва назначението на управители в още непревзети населени места. Е. Утин споделя, че през месец юли 1877 г. са назначени ръководителите на Русе, Плевен и Пловдив, а градовете още се намират под турска власт. Така, назначените лица, без да изпълняват своите преки задължения получават възнаграждение губернаторите по 7000 р., вицегубернаторите по 4500 р. и т.н. Тези действия не само дискредитират дейността на гражданската канцелария, но стават и обект на ирония. (Utin, E., 2017)

В спомените си руският кореспондент подлага на остра критика политиката на княз В. Черкаски по подбора и привличането на българи в администрацията на гражданското управление. Той споделя, че познава много българи, които са заемали постове в турската администрация и са назначени в руската гражданска канцелария, но представителите на т.нар. "младите" са държани настрана от службите. Игнорирането им предизвиква явно недоволство. Негативната позиция на княз Черкаски към тях е продиктувана от отношението на руските официални среди, под чийто натиска тяхната организация БЦБО обявява своето саморазпускане при обявяването на войната. В Петербург съществува явен страх от всякакви необмислени революционни прояви, особено след Парижката комуна, и руските власти не желаят в бъдещата държавна власт на България да се наложат представители на „революционната партия”. (Buzhashki, Evl., 1981), (Kosev, K., St. Dojnov. 2003) Доказателство за тази политика на отрицателното отношение към "младите" е срещата на техни представители в началото на юни 1877 г. с император Александър II и княз Горчаков в Пloeщ. На делегацията им е заявено, че те не са представители на българския народ "и със заплахи ги посъветвали да си избият от главите всички политически домогвания". При опит да изкажат своята позиция получават следния отговор: "Ние нямаме нужда от вашите мнения, длъжни сте само да слушате и изпълнявате, а не да разсъждавате!" (Utin, E., 2017)

Официалната руска позиция по отношение на представителите на "младите" намира място в инструкцията за чиновниците в консулския корпус. "Не е излишно, се казва в нея, да обърнете специално внимание (това е особено важно) на членовете на така наречената "Българска омладина", каквито би могло да има сред местните, и незабавно да докладвате за тях на военното командване, за да бъдат предупредени преводачите за всякакви недоразумения, на каквито могат млади и неопитни хора да се поддадат като резултат от чужди за тях увлечения. Може би неволно и с най-добри намерения". (Utin, E., 2017) Е. Утин не разбира логиката на тази политика. За него е ясен стремежът на официален Петербург да се

дистанцира от революционните елементи, но "да сваляш турската власт и заедно с това да гледаш да се отървеш от враждебния на турците революционен дух, това значи, че не си последователен и резултатът е неувереност в собствените сили." (Utin, E., 2017) Това може да доведе само до колебания в провежданата политика и недоброжелателно отношение от страна на българите.

Отговорът за отношението на официален Петербург, и в частност на княз В. Черкасски към "младите" се съдържа в следните думи, които последният изрича пред българския екзарх: „Младите, революционерните ваши деятели, ваше блаженство, свършиха своята рол. Те подкопаваха и събаряха. Днес е време да се гради. Те са добри и вещи рушители – но лоши (плохи) зидари. Вашите стари (чорбаджии) са вече зидари и те ми днес трябват”. (Ganchev, D., 2005)

При въвеждането на временното руско управление на българското население се гледа като на подчинени, като на крепостни. От тях се иска само да изпълняват разпоредбите и да изразяват благодарност. Това отношение отблъсква много от българите и те започват да гледат с подозрение и недоверие на руското гражданско управление. "Отнасят се към нас строго, казват те на Е. Утин, не искат да изслушат нито един българин. Чува се само "вие сте неразвит народ, няма нужда да разсъждавате, ако ви се каже нещо, трябва да слушате и да сте благодарни!" Разбира се, че сме благодарни, но ние все пак по-добре знаем какво ни е нужно, а не смеем да го кажем. След като самият губернатор има такова отношение, примера му следват и другите от гражданското управление. Затова бихме предпочели да имаме наша власт." (Utin, E., 2017)

При изпълнение на своите задължения, много от ръководителите в гражданската канцелария прилагат груба сила спрямо българското население. Подвластни на военните порядки и отношения от времето на руското крепостничество, те превръщат камшика в традиционно средство за разрешаване на спорове и налагане на решения. "Този народ е калпав и трябва да се отнасяш с него сурово. Сега ги е страх от мен, защото знаят, че нищо няма да им се размине: виновен ли е – двайсет и пет нагайки (камшика – б.а.)! Нека ги е страх! - казва един окръжен началник". (Utin, E., 2017)

Използването на камшика придобива масовост и много управници злоупотребяват с него. Е. Утин, който е противник на тези методи на работа, се опитва да обясни, че употребата му в управлението не произлизат от някакви зверски инстинкт, а от руската възпитателна система и непознаването на българските нрави. Това показва, че военната дисциплина не е приложима при въвеждането на гражданското управление, за което е виновно неговото ръководство. Резултатът от такъв род поведение е дистанцирано отношение на българското население спрямо руското управление; внушаване на чувство на страх и несигурност; недоверчивост. "Бяха убедени, че ако турците са ги били произволно, така ги бият и руснаците – заключава Е. Утин".(Utin, E., 2017)

ИЗВОДИ

Спомените на Е. Утин представят дейността на Временното руско управление през неговата субективна призма и политически пристрастия. В тях, той описва първите месеци от работата на руската администрация, тъй като престоят му в българските земи приключва след третия шурм на Плевен (26 – 31 август / 7 – 12 септември 1877 г.) Обстойно място е отделено на кадровите проблеми на руската администрация; на първоначалната липса на координация и отношението към местното българско население. Е. Утин изразява своето възмущение от игнорирането, от страна на Гражданската канцелария, на "младите" и проявите на грубо отношение към населението. Той не забравя да позчертае, че все пак "всички разходи по издържката на хората, викнати за гражданското управление, трябваше да се плащат с пари, събирани от българските земи. Българите щяха да научат за тях едва след като техните пари бъдат похарчени. Знаем, че сега може да се каже: колкото и да им се струва на българите руското управление, то все пак ще им излиза по-евтино от турското. Спор няма, но нали ние дойдохме в България, за да я освободим от гнет и разорение?"

Но независимо от критиките на Е. Утин трябва да се подчертае, че Временното руско управление успява да положи основите на държавно-административната система на свободна България и да я обезпечи кадрово. Първите месеци, за които пише той са съпътствани и с некоординирани действия, но въвеждането на гражданската власт зависи от хода на военните действия, което допълнително затруднява нейната работа. През периода 1877 – 1879 г. на служба в гражданското управление постъпват 2121 чиновника, от които 768 назначени и 1353 избрани. (Parenssov, P., 1909) При техния подбор ръководителите на Руското гражданско управление се съобразяват с предаността им към руската политика и тяхната добросъвестност, защото от това какви хора ще ръководят държавната власт зависят бъдещите отношения между Руската империя и България. Въпреки първоначалното покровителстване на дейците, обвързани по някакъв начин със „старите”, постепенно в администрацията назначения получават и някои от изявените представители на национално-освободителното движение. По този начин русите успяват да привлекат към управлението по-голямата част от образованите и обществено влиятелни българи, някои от които по-късно стават политици и държавници с европейско измерение.

REFERENCES

Buzhashki, Evl., (1981). Vaznikvane na burzhoaznata politicheska sistema v Balgaria. Balgaria 1300 "Institutzii i darzhavna traditzia". t.1 Sofia: Izdatelstvo: "Balgarsko istoricheskoto druzhestvo" (**Оригинално заглавие:** Бужашки, Евл., 1981. Възникването на буржоазната политическа система в България.-В: България 1300 „Институции и държавна традиция”. т. 1, София: Издателство: "Българско историческо дружество")

Ganchev, D., (2005). Spomeni. Veliko Tarnovo: Izdatelstvo: "Slovo" (**Оригинално заглавие:** Ганчев, Д., 2005. Спомени. В. Търново: Издателство: "Слово")

Kosev, K., St. Dojnov. (2003). Osvobozhdenieto 1877-1878. Sofia: Akademichno izdatelstvo: "Marin Drinov" (**Оригинално заглавие:** Косев, К., Ст. Дойнов. 2003. Освобождението 1877-1878. София: Академично издателство: "Марин Дринов")

Manolova, M., (2003). Normotvorcheskata dejnost na Vremennoto rusko upravlenie v Balgaria 1877-1879. Sofia: Izdatelstvo: "Siela" (**Оригинално заглавие:** Манолова, М., 2003. Нормотворческата дейност на Временното руско управление в България 1877-1879. София: Издателство: "Сиела")

Parenssov, P., (1909). Iz minaloto. Sofia: Izdatelstvo: "Den" (**Оригинално заглавие:** Паренсов, П., 1909. Из миналото. София: Издателство "Ден")

Utin, E., (2017). Pisma ot Balgaria prez 1877 godina. Veliko Tarnovo: Izdatelstvo: "Abagar" (**Оригинално заглавие:** Утин, Е., 2017. Писма от България през 1877 година. В. Търново: Издателство: "Абагар")